

its objects and subjects was specified. Was formulated a contradiction, that indicates that the main subject of the provision of a social and educational services for orphans and children deprived of parental care in familial forms of upbringing are the parents, but at the same time, they are not included to the list of professionals who can get this type of the professional support. The features of the application of a supervision in the social work, its functions and principles was presented. The basic competences of the candidates for the foster parents and adoptive parents, the knowledges and skills required of the candidates for the foster parents and adoptive parents was described. A characteristics of the personality such as realism, reliability, honesty, responsibility, flexibility, openness and empathy that are inherent to the foster parents and adoptive parents was presented. Indicators of the family system assessment, which allowed to give a brief description of the five areas in the implementation of a professional parenting in a familial forms of education: administrative, social, intrafamily, individual, personal was investigated.

Key words: supervision, professional support, professional parenting, family forms of upbringing, foster parents, adoptive parents, parental competence.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 364-43

Н. В. Циган

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Соціальна робота в Україні сьогодні набуває розвитку й поширення відповідно до зростаючого соціального запиту та замовлення сучасного суспільства. Досягнення належного рівня надання соціальних послуг залежить від багатьох чинників, одним з яких є професіоналізм та професійна компетентність фахівців, які втілюють в життя державні соціальні програми, проекти та законодавчі документи – фахівців соціальних служб, закладів та установ. Сьогодні суспільство та держава висуває особливі вимоги до створення системи виховання кваліфікованих соціальних працівників, які здатні вирішувати складні професійні завдання соціальної підтримки найбільш уразливих категорій населення. Значно розширюється коло ролей та функцій у професійній діяльності працівників соціальної сфери, висуваються нові вимоги до особистості соціального працівника. Це зумовлює постійний розвиток професійних компетентностей соціального працівника. Необхідною

умовою сьогодення є не лише глибокі знання у професійній сфері та високий рівень освіченості, а й постійне поповнення знань, розширення вмінь та навичок відповідно до викликів часу.

Аналіз наукової літератури дає змогу констатувати той факт, що питання формування компетентного фахівця та розвитку професіоналізму вивчаються багатьма науковцями в різних напрямках досліджень із проблеми формування особистості соціального працівника. Аспекти професійної підготовки та складники професійної освіти вивчали такі дослідники, як В. Андрущенко, Г. Балл, В. Безпалько, О. Олексюк, М. Євнух та інші. Обґрунтування сучасних вимог до професійної підготовки студентів досліджували В. Бондар, О. Пехота, С. Сисоєва та інші. Проблеми розвитку професійної компетентності у системі професійної підготовки спеціалістів розглядалися в дослідженнях О. Гури, Л. Лісіної, А. Маркової, Е. Ісламгалієва, О. Руденко, а також А. Капської, Р. Вайноли, Л. Міщик, В. Поліщук, Є. Дедова, Т. Спіріної та інших. Методологічні й теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності розглянуті в роботах С. Харченко, В. Докучаєвої, Н. Краснової, Н. Ларіонової, Д. Разіної, А. Маркової та інших авторів. Формуванню професійної компетентності соціального працівника присвячені дослідження А. Белінської, В. Бочарової, В. Сидорова, А. Ляшенка, І. Миговича, Г. Попович, Є. Холостової та інших.

Разом з тим питання розвитку професійної компетентності фахівців соціальних закладів в рамках неперервної освіти є актуальними і потребують подальшого вивчення.

Специфіка сучасної соціальної роботи вимагає високого рівня професіоналізму. Професіоналізм конкретного працівника є результатом його самореалізації в ході тривалого процесу професійного становлення, для якого характерні індивідуальна своєрідність й унікальність умов протікання. Професійне становлення фахівця із соціальної роботи – цілісний і безперервний процес розвитку практичної, освітньої й дослідницької діяльності особистості у соціальній сфері, орієнтований на формування професійних знань, умінь, навичок і особистісних якостей, адекватних кваліфікаційним вимогам та етичному стандарту професії [4, с. 279]. Дослідження проблем розвитку професійної компетентності у науковій літературі займають особливе місце, так як професійна компетентність є головною складовою частиною професіоналізму особистості та діяльності, важливим умовам становлення професіонала. В підвищенні рівня професійної компетентності важливе значення має інтелектуальний розвиток. Саме ж підвищення рівня компетентності служить стимулом до формування нових навичок і умінь, тобто росту професійної майстерності. Розвиток компетентності посилює особистісно-професійні стандарти, позитивно впливає на мотивацію особистісних та професійних досягнень [6, с. 96].

Розвиток розглядається науковцями як дія, процес, унаслідок якого відбувається зміна якості статі, перехід від одного якісного стану до

іншого вищого. Розвиток розглядається і як, ступінь освідченості, культурності, розумової та духовної зрілості. Розвиток людини – розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін [2, с. 682].

Розвиток особистісно-професійний – це процес розвитку особистості (в широкому розумінні), переважно орієнтованої на високий рівень професіоналізму та професійні досягнення, що здійснюється за допомогою навчання та саморозвитку, професійної діяльності та професійних взаємодій. Професійний розвиток – це рівнонаправлений, нерівноважний і відкритий процес зміни особи в результаті освоєння і виконання професійно-освітньої і професійної діяльності [1, с. 85].

Підвищується необхідність в компетентності фахівця-професіонала соціальних закладів, що має глибокі знання в питаннях соціальних відносин, правових гарантій громадян, легко відчуває соціальні та психологічні проблеми життєдіяльності людини і здатний професійно надати їй відповідну ситуації допомогу [4, с. 278].

Процес розвитку професійної компетентності соціального працівника розуміється як цілеспрямована діяльність співробітника з отримання певних компетентностей у відповідності до сучасних надання соціальних послуг та професійних умов.

Сучасному соціальному працівнику необхідні гнучкість та нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін сучасного життя. А це можливо лише за умови високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей. Сучасність вимагає підготовки кваліфікованих кадрів для соціальної роботи, постійного розвитку професіоналізму та підвищення професійного рівня.

Професійна підготовка соціальних працівників це «процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, формування професійно важливих особистісних якостей, які є основою готовності до соціальної діяльності» [3, с. 233].

Професійна підготовка соціальних працівників здійснюється в системі неперервної професійної освіти.

Неперервна освіта – це процес, який складається з базової та подальшої освіти, що передбачає на другому етапі послідовне чергування навчальної діяльності в системі спеціально створених освітніх закладів і професійною діяльності. Процес формування професійної компетентності особистості у системі неперервної освіти складається з двох основних етапів – базової та післябазової освіти. Базова освіта – це підготовчий етап, тобто підготовче навчання та виховання, що хронологічно передуює діяльності індивіда у професійній сфері. Післябазова або післядипломна освіта – це подальше навчання та виховання, що поєднані з практичною діяльністю у сфері суспільного виробництва [8, с. 124].

Неперервна освіта включає в себе такі структурні компоненти:

- допрофесійну підготовку (що передбачає актуалізацію самопізнання і професійного, допрофесійну підготовку і професійний відбір);

- різнорівневу підготовку у вищих навчальних закладах, що здійснюється за освітньо-кваліфікаційними рівнями – молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр, післядипломне навчання;

- післядипломне навчання, яке передбачає підвищення кваліфікації, перекваліфікацію, оволодіння новими спеціалізаціями, професійний розвиток і самоосвіту.

Системотвірними елементами неперервної професійної світи соціальних працівників є: вимоги й потреби суспільства та клієнтів, цінності, мета, зміст і технології соціальної діяльності, необхідність формування у фахівців готовності до виконання професійних обов'язків, професійної компетенції й професійно зумовлених особистісних якостей.

Мета професійної підготовки соціальних працівників в умовах неперервної освіти полягає у формуванні професійно компетентного, конкурентоздатного й мобільного фахівця шляхом створення сприятливих умов для усвідомленого професійного самовизначення, професійно-особистісного формування в системі різнорівневої професійної підготовки і професійного зростання на всіх етапах трудової діяльності [3, с. 234].

На думку дослідника Р. Аюпова «процес розвитку професійної компетентності в сучасних умовах цілеспрямовано реалізується за допомогою технологій навчання, які ініціюють активну навчально-пізнавальну діяльність працівника, мотивацію, організаційну культуру, професійну ідентичність, розвивають його особистісні якості, дозволяють будувати індивідуальну траєкторію розвитку професійних компетентностей працівників». Сучасність диктує необхідність переходу до системної моделі програмного розвитку професійної компетентності працівників соціальних закладів. Новий системний підхід передбачає:

- модернізацію традиційної системи освітнього розвитку професійної компетентності;

- формування професійно-адаптивної системи освітнього коучінга через організацію комплексного супроводження трудового професійного розвитку персоналу організації, а також впровадження проектів соціально-культурного та мотиваційного розвитку професійної компетентності соціальних працівників. Модернізація традиційної системи освітнього розвитку професійної компетентності визначає три найважливіших напрямків: впровадження інтегративного механізму взаємозв'язку потреб організації в тій чи іншій системі компетентностей працівника та оптимізації освітніх програм формування професійної компетентності. Готовність до безперервного пошуку нового, економічно актуального знання, грамотного здійснення інформаційних процесів, що є основою професійних компетенцій працівника. Кваліфікована професійна діяльність передбачає необхідність розвитку не тільки

формальних професійних знань, вмінь навичок, але й мотиваційного потенціалу [1, с. 86].

Процес розвитку професійної компетентності соціального працівника здійснюється в системі підвищення кваліфікації, а також за допомогою різних організаційних форм безпосередньо в закладах соціальної сфери в режимі неперервної освіти [5, с. 128]. Післядипломна освіта спрямована на створення оптимальних умов для професійно-особистісного розвитку фахівця, а саме самоосвіти, підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, удосконалення фахової майстерності, перекваліфікації, оволодіння додатковими спеціалізаціями.

На професійний розвиток фахівця соціального закладу впливає як зовнішня так і внутрішня сфери.

Внутрішня сфера складається з самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку, самоаналізу та самовиховання. Самоосвіта є основною формою підвищення професійної компетентності соціального працівника, яка складається з удосконалення знань та узагальнення досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи. Самоосвіта – це безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення, як спеціаліста, професіонала, людини. «Механізм самоосвіти – це постійне формування себе за рахунок нових знань, освоення нових навичок, оволодіння новими вміннями, більш ефективними методами впливу» [7, с. 32].

Зовнішня сфера – це постійно діючі семінари, тренінги, курси підвищення кваліфікації, супервізії, інші форми методичної роботи.

Забезпечення розвитку компетентності відбувається через:

- Засвоєння мети, завдань, значущості своєї пізнавальної діяльності;

- Уміння використовувати свої знання в різних ситуаціях;

- Уміти перевіряти й оцінювати свої досягнення;

- Уміння керувати своєю навчальною діяльністю, знати способи та прийоми, що дозволяють реалізувати мету.

Основними шляхами розвитку професійної компетентності фахівців соціальної сфери є:

1. Формування методичного середовища або професійна взаємодія з колегами тобто участь у колективних та групових інноваційних формах методичної роботи: співпраця у творчих групах, дослідницькій діяльності, організація консультативно-методичних груп, тренінгові програми, участь у форумах щодо розробки актуальних проблем, методичних дискусіях та діалогах, круглих столах, ділових рольових іграх, фокус-групах, підготовка й видання друкованих видань.

2. Формування гнучкої системи безперервної освіти соціального працівника.

3. Створення інформаційно-освітнього простору з рівноправним доступом всіх фахівців соціальних закладів до інформаційно-освітніх ресурсів: бібліотека; інтернет; медіа- та відеотека досвіду соціальної роботи.

Таким чином, додаткові шляхи розвитку та вдосконалення професійної компетентності сприяють підвищенню ефективності праці соціального працівника та якості надання соціальних послуг у громаді. Потреби суспільства у соціальній сфері, що постійно змінюються, вимагають від фахівців соціальних закладів вдосконалювати свої знання, вміння та навички для надання своєчасної та кваліфікованої допомоги клієнтам, для вирішення нагальних проблем.

Список використаної літератури

1. Аюпов Р. Г. Развитие профессиональной компетентности как фактор повышения уровня мотивации персонала [Текст] / Р. Г. Аюпов // Актуальные вопросы экономических наук: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2013 г.). – Уфа : Лето, 2013. – С. 85–87. **2. Великий** тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – 5-те вид. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. **3. Енциклопедія** для фахівців соціальної роботи / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К., Симферополь : Універсум, 2012. – 536 с. **4. Кочемасова Л. А.** Профессиональная компетентность социального работника: модель, технология, инноватика развития: монография / под науч. ред. С. В. Сальцевой. Оренбург : Экспресс-печать, 2013. – 228 с. **5. Кочемасова Л. А.** Социально-педагогические предпосылки развития профессиональной компетентности социального работника / Л. А. Кочемасова // European Social Science Journal. Рига-Москва, 2013. – №9. – Т. 2. – С. 277–285. **6. Мещеряков Д. А.** Теория компетентности субъектов предпринимательской деятельности: учебн. пособие для вузов / Д. А. Мещеряков. – Воронеж: Центр. Чернозем. кн. изд-во, 2000. – 268 с. **7. Усанов Н. И.** Развитие профессиональной компетентности в структуре трудового потенциала современной организации: автореф. дис. канд. социол. наук: 22.00.03. – М., 2009. **8. Шаронова Н. А.** Непрерывное образование в контексте формирования новой образовательной парадигмы / Н. А. Шаронова // Вчені зап. Харк. гуманіт. ін-ту «Нар. укр. акад.». – 2001. – Т. 7. – С. 124–130.

Циган Н. В. Професійний розвиток соціальних працівників системі неперервної освіти

У статті розкрито сутність процесу формування та розвитку професійної компетентності соціальних працівників в умовах неперервної освіти, сучасні підходи до визначення поняття розвитку професійної компетентності. Охарактеризовано етапи професійної підготовки фахівців соціальних закладів та їх професійного розвитку. Представлено шляхи професійного вдосконалення фахівців, розкрито вплив внутрішньої та зовнішньої сфер працівника по розвиток професійної компетентності. Охарактеризовано форми розвитку професійної майстерності фахівців соціальних закладів.

Ключові слова: соціальний працівник, професійна компетентність, розвиток професійної компетентності, професійна підготовка, неперервна освіта

Цыган Н. В. Профессиональное развитие социальных работников в системе непрерывного образования

В статье раскрыта сущность процесса формирования и развития профессиональной компетентности социальных работников в условиях непрерывного образования, современные подходы к определению понятия развития профессиональной компетентности. Охарактеризованы этапы профессиональной подготовки специалистов социальных заведений и их профессионального развития. Представлены пути профессионального совершенствования специалистов, раскрыто влияние внутренней и внешней сфер работника на развитие профессиональной компетентности. Охарактеризованы формы развития профессионального мастерства специалистов социальных заведений.

Ключевые слова: социальный работник, профессиональная компетентность, развитие профессиональной компетентности, профессиональная подготовка, непрерывное образование

Tsygan N. Professional Development of Social Workers in the Continuing Education System

The article describes the essence of the process of formation and development of professional competence of social workers in conditions of continuous education, modern approaches to the definition of the concept of development of professional competence. Stages of professional training of specialists of social institutions and their professional development are characterized. Understanding the process of development of professional competence as a targeted activity of a social worker for obtaining certain competencies in accordance with modern provision of social services and professional conditions. The ways of professional improvement of specialists are presented, the influence of the internal and external spheres of the employee on the development of professional competence is revealed. Characterized forms of development of professional skills of specialists of social institutions. The essence and mechanism of self-education as the basic form of enhancement of professional competence of a social worker and as a continuous process of self-development and self-improvement of a specialist, a professional, a person who is compiling on the improvement of knowledge.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Хриков Є. М.